

Szczecin, 17.07.2018

Dr hab. prof. US Marek Żurek
Instytut Politologii i Europeistyki
Uniwersytet Szczeciński
ul. Krakowska 71/79
70-017 Szczecin

Recenzja

pracy doktorskiej magister Barbary Panciszko

pt.

Potencjalne skutki inicjatyw na rzecz liberalizacji unijnych regulacji w obszarze genetycznie modyfikowanych organizmów dla realizacji koncepcji Europejskiego Modelu Rolnictwa

Problematyka roślin genetycznie modyfikowanych (GMO) jest jedną z najbardziej wzbudzających żywą dyskusję w Unii Europejskiej. Działania organizacji ekologicznych, obawy konsumentów a także rolników niewiedza obywateli podsycają obawy i strach przed GMO. Jak w tym odnajdują się instytucje Unii Europejskiej? Co jest ważniejsze, czy czysta ekologicznie żywność czy zaspokojenie rosnących potrzeb i wprowadzanie na rynek nowych, odpornych na choroby i bardziej wydajnych roślin. Na stronach internetowych Parlamentu Europejskiego możemy przeczytać, że „uprawa roślin genetycznie modyfikowanych w Unii Europejskiej jest obwarowana najsurowszymi zapisami prawnymi. Dopuszczenie do uprawy może być wydane jedynie po skrupulatnej ocenie ryzyka i tylko w przypadku otrzymania autoryzacji na szczeblu unijnym, poprzedzonej bardzo dokładną oceną ryzyka, dokonywaną przez Europejski Urząd ds. Bezpieczeństwa Żywności (EFSA). Po uzyskaniu zezwolenia w Europie, państwa członkowskie mogą wciąż zakazać jego uprawy na swoim terenie, powołując się na tzw. klauzulę ochronną.¹ Już to wskazuje, że wprowadzanie GMO do uprawy jest

¹<http://www.europarl.europa.eu/news/pl/headlines/society/20140902STO57801/wszystko-co-musisz-wiedziec-o-gmo-w-europie>.

obwarowane wieloma obostrzeniami. Autorka postanowiła zbadać tę tematykę w aspekcie koncepcji Europejskiego Modelu Rolnictwa, który promuje rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich tak by było konkurencyjne na rynku globalnym, dawało odpowiednie dochody i chroniło środowisk naturalne oraz tradycyjny krajobraz rolniczy obszarów wiejskich.

Uwagi

Tekst dysertacji liczy 284 strony druku zwartego. Oprócz Wstępu, poszczególnych rozdziałów, zawiera się w nim Zakończenie, Bibliografia oraz Aneksy, Spis tabel, Spis wykresów i Spis schematów.

Rozprawa została podzielona na pięć rozdziałów z dominującym układem problemowym. Analiza rozpoczyna się od rozdziału zatytułowanego "Koncepcja Europejskiego Modelu Rolnictwa". Autorka przedstawiła w nim krótki rys historyczny tej koncepcji, definicję, ujęcia oraz aspekty, owa koncepcja jest rozpatrywana. Ważne jest to że EMR ujęty został w aspekcie ekonomicznym, społecznym i środowiskowym. Ukazano także prawny i polityczny wymiar koncepcji EMR, czyli jej realizację za pomocą konkretnych instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej. Zobrazowane zostały zmiany WPR, które ewolucyjnie ukształtowały współczesną koncepcję Europejskiego Modelu Rolnictwa.

Rozdział drugi zatytułowany „Problematyka genetycznie modyfikowanych organizmów w rolnictwie” podaje siatkę podstawowych pojęć z zakresu biologii związanych z GMO: biologia molekularne, gen, biotechnologia, inżynieria genetyczna, organizm modyfikowany genetycznie (transgeniczny), żywność transgeniczna (modyfikowana genetycznie). Wskazano na przełomowe odkrycia w nauce umożliwiające dokonywanie transferu genów z jednego organizmu do drugiego. Autorka zaprezentowała także historię rozwoju inżynierii genetycznej i ukazała proces wprowadzania genetycznie modyfikowanych organizmów na komercyjną skalę w rolnictwie w skali globu i ich ekonomiczne znaczenie w światowej produkcji rolnej (tu doktorantka przeanalizowała dane statystyczne)

W rozdziale trzecim zatytułowanym „Prawne aspekty funkcjonowania genetycznie modyfikowanych organizmów w rolnictwie w WE/UE”, co niezwykle ważne dla dysertacji autorka przeanalizowała prawne aspekty genetycznie modyfikowanych organizmów we Wspólnocie Europejskiej/Unii Europejskiej. W tej części pracy zrealizowano doktorantka przeanalizowała przepisy prawne dotyczące organizmów transgenicznych wykorzystywanych w rolnictwie w UE oraz zidentyfikowała podmioty zaangażowane w proces podejmowania

decyzji dotyczących wykorzystywania GMO w rolnictwie w UE. Wyszczególniła Druga część tego rozdziału zawiera katalog podmiotów zaangażowanych w proces podejmowania decyzji dotyczących GMO w WE/UE. Podzielono je na podmioty, na które wywierany jest wpływ na treść decyzji, podmioty oddziałujące oraz podmioty informujące.

Rozdział czwarty „Śledzenie procesu dotyczącego wprowadzania uregulowań prawnych dotyczących wykorzystywania GMO w rolnictwie w WE/UE” jest próbą prześledzenia procesu dotyczącego wprowadzanie uregulowań prawnych w obszarze wykorzystywania genetycznie modyfikowanych organizmów w rolnictwie w WE/UE. Autorka badając dokumenty Komisji Europejskiej wydawane w ramach procedury komitologii, prawne Parlamentu Europejskiego i Rady Unii Europejskiej, pytania poselskie, dokumenty państw członkowskich, sprawozdania ze spotkań, raporty, artykuły i notatki prasowe, zidentyfikowała prawdopodobne mechanizmy przyczynowe, które mogły doprowadzić do przyjęcia obowiązujących przepisów prawnych dotyczących GMO w rolnictwie w UE. Jest to dość ciekawie opracowany metodologicznie rozdział, aczkolwiek czytelnik powinien dokładnie zaznajomić się z metodyką i pojęciami zawartymi na stronie 25 gdyż w przeciwnym razie będzie miał trudności ze zrozumieniem założeń metody śledzenia procesu.

Ostatni rozdział „Koncepcja EMR po liberalizacji prawa dotyczącego GMO” dotyczy koncepcji Europejskiego Modelu Rolnictwa po zliberalizowaniu prawa dotyczącego genetycznie modyfikowanych organizmów w Unii Europejskiej. Autorka zawarła tam zestawienie zasad, idei, wartości, instytucji tworzących koncepcję Europejskiego Modelu Rolnictwa z regułami i prawem powiązanych z komercyjnym wykorzystywaniem GMO w rolnictwie aby pokazać iż zasady funkcjonowania GMO na rynku unijnym są odzwierciedleniem zasad tworzących koncepcję EMR. Przedstawione zostały także przyczyny mogące doprowadzić do liberalizacji przepisów głównie naciski podmiotów, które dzięki temu mogą osiągać większe zyski oraz procesy zachodzące na międzynarodowym rynku żywnościowym. Stosując analizę SWOT autorka przeanalizowała wady i zalety poszczególnych elementów koncepcji EMR po wprowadzeniu liberalnych przepisów oraz czy stanowią one szansę czy zagrożenie dla dalszej realizacji koncepcji w obecnym kształcie.

Autorka zrealizowała cel postawiony w pracy i wykazała, że wprowadzenie przepisów dotyczących GMO wpłynie na kształt koncepcji EMR i zmieni jego kształt.

Struktura rozprawy, kolejność rozdziałów, proporcje między poszczególnymi rozdziałami nie budzi zastrzeżeń.

Uwagi metodologiczne

Głównym celem pracy jaki postawiła autorka jest „identyfikacja zmian, jakie nastąpią w realizacji koncepcji EMR po wprowadzeniu liberalnych przepisów dotyczących wykorzystywania genetycznie modyfikowanych organizmów w rolnictwie w Unii Europejskiej”. Oprócz tego autorka wyodrębniła dziewięć celów szczegółowych między innymi: zdefiniowanie cech koncepcji Europejskiego Modelu Rolnictwa w ujęciach: aksjologicznym, prawnym, politycznym oraz ekonomicznym; Diagnoza znaczenia genetycznie modyfikowanych organizmów w światowej produkcji rolnej; Identyfikacja przepisów prawnych dotyczących organizmów transgenicznych wykorzystywanych w rolnictwie w UE; 4. Identyfikacja podmiotów zaangażowanych w proces podejmowania decyzji dotyczących wykorzystywania GMO w rolnictwie w Unii Europejskiej; 5. Identyfikacja metod lobbingu podmiotów zaangażowanych w proces podejmowania decyzji dotyczących wykorzystywania GMO w rolnictwie w Unii Europejskiej; Identyfikacja potencjalnych przyczyn zmiany stanu prawnego dotyczącego genetycznie modyfikowanych organizmów w rolnictwie w Unii Europejskiej; Określenie szans i zagrożeń dla realizacji koncepcji Europejskiego Modelu Rolnictwa po zliberalizowaniu przepisów dotyczących genetycznie modyfikowanych organizmów w rolnictwie.

Uważam, że cel główny jest dobrze postawiony a cele szczegółowe w prawidłowy sposób go uzupełniają.

Ponadto autorka postawiła hipoteza badawczą, która głosi, że zliberalizowanie przepisów w obszarze genetycznie modyfikowanych organizmów doprowadzi do zmian w realizacji koncepcji Europejskiego Modelu Rolnictwa.

Doktorantka w swojej pracy przyjęła za główne podejście podejście konstruktywistyczne. Zasluguje to na szczególną uwagę, gdyż w zastosowanie nowych podejść i metod sprawia, że praca jest nowatorska w swojej koncepcji. Nie jest tylko zwykłą deskrypcją. Konstruktywizm daje nowe narzędzia do wyjaśniania rzeczywistości społecznej i politycznej. Autorka przytacza kilka definicji konstruktywizmu (np. Emanuela Adlera czy Aleksandra Wendt'a) ale wszystkie one zwracają uwagę na to, że system międzynarodowy nie istnieje samoistnie, tylko w intersubiektywnej świadomości ludzi. Tak, więc jest konstytuowany przez idee. Zbiór tych idei, norm i wierzeń jest porządkowany przez pewną grupę ludzi w określonym miejscu i czasie. I tak można powtórzyć za autorką, że przyjęta orientacja konstruktywistyczna

odnosi się także do koncepcji Europejskiego Modelu Rolnictwa, która kształtowała się w EWG/UE pod wpływem kilku procesów: wzrastającej orientacji ekologicznej wśród społeczeństw europejskich, uznania pozaprodukcyjnych - społecznych, środowiskowych czy kulturowych funkcji rolnictwa europejskiego czy chęci zapewnienia minimalnych standardów życia ludności zamieszkującej obszary wiejskie. A zgodnie z konstruktywistycznym podejściem Koncepcja Europejskiego Modelu Rolnictwa stanowi odzwierciedlenie postaw, opinii i świadomości obywateli i decydentów UE na temat roli i znaczenia rolnictwa w życiu społecznym, gospodarczym i środowiskowym Europy.

Ponadto doktorantka w pracy wymieniła metodę *process tracing* pozwalającą na zbadanie w sposób dedukcyjny konsekwencji testowanych mechanizmów przyczynowych i wyjaśnienie badanego przypadku a także metodę *case study*. Metoda śledzenia procesu została obszernie objaśniona we wstępie.

Metody są dobrze dobrane, autorka korzysta z najnowszych podejść metodologicznych, co budzi uznanie, brakuje mi jednak metody analizy systemowej, która przecież zajmuje się ujmowaniem systemu jako całości złożonej z elementów zależnych od siebie wzajemnie z uwzględnieniem ogółu warunków, w jakich owa całość działa oraz szukaniem źródła przekształceń systemu w samym systemie, i to jak działa on na otoczenie. Przecież w pracy autorka opisuje działania Unii Europejskiej, podejmowanie decyzji w jej gremiach i metoda analizy tutaj by się przydała.

Bibliografia jest dosyć obszerna, liczy prawie 33 strony. Składa się z pokaźnej i bogatej bazy dokumentów głównie w języku angielskim. Jest poprawnie skonstruowana. Ilość monografii i artykułów wydaje się być wystarczająca i przedstawiająca zarówno zagadnienia związane z konstruktywizmem jak i GMO. Na uwagę zasługuje wykorzystana w pracy duża ilość dokumentów uniijnych. Dobrze, że autorka obok artykułów naukowych uwzględniła także prasę codzienną np. „Rzeczpospolita”. Można dzięki temu dowiedzieć się o społecznym odbiorze GMO. Dzienniki często podają bieżące problemy z poziomu szarego obywatela, a te nie zawsze są ujmowane w końcowych sprawozdaniach oficjalnych różnych instytucji. Moja drobna uwaga odnosiłaby się do braku numeracji poszczególnych pozycji, uważam że byłoby to bardziej przejrzyste.

Język pracy jest więcej niż poprawny, autorka swobodnie prowadzi narrację. Redakcja tekstu dobra, bardzo mało błędów literowych. Dużą zaletą pracy są grafiki: tabele i wykresy,

które wzbogacają pracę i wspomagają narrację, dają czytelnikowi łatwiejszy wgląd w zagadnienia. Opis tabel i wykresów bez zastrzeżeń, wykonany starannie.

Pozostałe uwagi

- przypisy w pracy są skonstruowane z reguły poprawnie i zgodnie z warsztatem politologicznym. Zwraca uwagę fakt, że autorka stosuje łacińskie nazewnictwo: np. „op.cit”, czy „ibidem” i konsekwentnie się tego trzyma. Choć są i uwagi: jedyna dotyczy zapisu - skoro zastosowano skrót „op.cit.”, to należałoby i w skrócie zapisać „ibidem” jako „ibid”.

- na stronie 68 użyto terminu „szczyt na poziomie ministrowie (błąd) rolnictwa krajów członkowskich”. Wydaje się, że termin „szczyt” powinien być zarezerwowany dla spotkania szefów państw i rządów

- s. 97 – wyjaśniony został skrót DNA ale już RNA nie.

- w rozdziale czwartym na stronie 156 użyto sformułowania „ w niniejszym rozdziale będą testowane hipotezy”. Uważam to wyrażenie za niefortunne. Czy można testować hipotezy? Raczej się je bada, sprawdza, weryfikuje. Tym bardziej, że we wstępie omawiając metodę śledzenia procesu (*proces tracing*) autorka pisze o testowaniu i sprawdzaniu teorii a nie hipotez. Ponadto przedstawiając hipotezy nie wiadomo dlaczego autorka pisze H (jako skrót słowa hipoteza) ale inne słowa takie jak: dowód, weryfikacja, uzasadnienie są już napisane pełnym wyrazem.

- doktorantka stosuje nieprawidłowy zapis liczebników porządkowych dotyczący lat. Pisze lata 70 -te, w latach 80 –tych, podczas gdy prawidłowa forma to lata 70., w latach 80. itd. Np. strona 99, czy wiele stron czwartego rozdziału.

- uważam także, że sam tytuł rozdziału „Śledzenie procesu dotyczącego wprowadzania uregulowań prawnych dotyczących wykorzystywania GMO w rolnictwie w WE/UE” trzeba zmienić. Owszem, autorka śledzi proces, ale przecież tytuły rozdziałów nie powinny oddawać czynności autora podczas pisania pracy. Proponuję np. „Uregulowania prawne dotyczące wykorzystywania GMO w rolnictwie w WE/UE w świetle teorii śledzenia procesu”.

- sformułowanie: „wprowadzanie przepisów w obszarze wykorzystywania GMO” według mnie nie brzmi najlepiej, poprawniej byłoby napisać „przepisy dotycząc wykorzystywania GMO”.

Konkluzja

Pomimo uwag do tekstu, które z życzliwością przekazuję, tekst oceniam bardzo pozytywnie. Zastosowanie nowoczesnej metodologii przy opracowywaniu ważnej i aktualnej problematyki GMO sprawia, że praca jest bardzo ciekawa i nowatorska. Pod względem metodologicznym dobrze napisana. Po uwzględnieniu sugestii pracę można skierować do publikacji. Rozprawa magister Barbary Panciszko spełnia wymogi stawiane rozprawom na stopień naukowy doktora przez Ustawę o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dn. 14.03.2003 r. Recenzowana rozprawa powinna stać się podstawą do dalszego postępowania w przewodzie doktorskim. W tym stanie rzeczy uważam, że przedłożony do recenzji tekst powinien stać się podstawą do finalizacji przewodu doktorskiego.

M. Żur